

RESEARCHES ON FINANCIAL AND INSURANCE SERVICES OF TURKEY IN CONTEXT OF THE COMPARATIVE ADVANTAGES

ABSTRACT

One of the main economic aims of each country is to benefit from the international trade at the highest level. Therefore they, as in the goods' production, intensify in services' production, and endeavour to get income by trading with them internationally. They determine the sectors in which they should intensify as to their comparative advantages.

Countries have significant potential in various services sectors in terms of their comparative advantages such as human capital, information accumulation, technological infrastructure, and endowment in skills. Regarding such advantages, Turkey also has some services sub-sectors that enable him to increase his share in international trade in services. As a matter of fact; tourism, construction, transportation, and information-process and back office services are leading ones among them.

Beside his miscellaneous competitive services sub-sectors in international arena, Turkey has some uncompetitive ones as well. Banking and insurance sectors are two of them. As a matter of fact, these sectors have obvious potential in terms of qualified labour force, technological infrastructure, etc. in context of comparative advantages. But it can be stated that they are not competitive sectors internationally because of some fundamental structural problems they have. These sectors will, however, participate in international trade and get earning as soon as their problems are solved.

In this study, the strategic services sub-sectors for Turkey are determined, and detailed evaluations related to the banking and insurance services which are asserted not to be competitive internationally are executed.

Key Concepts

Service sector, International Trade in Services, Liberalization, Comparative Advantages, Information Based Services, Traditional Services, Construction, Information-Process and Back Office Services, Transportation, Tourism, Financial services, Banking, Insurance.

MUKAYESELİ ÜSTÜNLÜKLER ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN FİNANS VE SİGORTA HİZMETLERİNE İLİŞKİN İNCELEMELER

ÖZET

Her ülkenin ekonomik amaçlarından biri, uluslararası ticaretten en yüksek seviyede fayda sağlamaktır. Bu çerçevede, mal üretiminde olduğu gibi, hizmet üretiminde de yoğunlaşarak uluslararası ticarete dahil olmaya ve gelir elde etmeye çalışmaktadırlar. Hangi hizmetlerde yoğunlaşmaları gerektiğini ise sahip oldukları mukayeseli üstünlüklerden hareketle tespit etmektedirler.

Ülkeler; beşerî sermaye, bilgi birikimi, teknolojik alt yapı, kabiliyet donanımı vb. üstünlüklerinden hareketle özellikle bazı sektörlerde önemli potansiyel taşımaktadır. Bu faktörler dikkate alındığında, Türkiye’nin de uluslararası hizmet ticaretindeki payını artırmasına imkân sağlayacak birtakım hizmet alt sektörleri mevcuttur. Nitekim; turizm, inşaat, ulaştırma ve bilgi-işlem ve ofis arkası hizmetler bunların başında yer almaktadır.

Türkiye’nin, uluslararası arenada rekabetçi yapıda olan hizmet alt sektörleri yanında bu niteliği taşımayan bazı hizmetleri de vardır. Bankacılık ve sigortacılık bunlar arasında yer almaktadır. Esasında, mukayeseli üstünlükler çerçevesinde; yetişmiş insan gücü, teknolojik alt yapı vb. açılardan bu sektörlerde önemli bir potansiyel mevcuttur. Ancak iç içe buldukları bazı köklü sorunlar dolayısıyla bunların uluslararası alanda rekabetçi bir yapıya sahip olamadıkları belirtilebilir. Bununla beraber, her iki sektör de mevcut sorunlarının giderilmesi sonrasında uluslararası ticarete dahil olacak ve gelir elde edebilir hâle gelecektir.

Bu çalışmada, Türkiye açısından stratejik nitelik taşıyan hizmet alt sektörleri tespit edilmekte ve uluslararası rekabete hazır olmadığı düşünülen sektörlerden bankacılığa ve sigortacılığa ilişkin ayrıntılı değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar Kavramlar

Hizmet sektörü, Uluslararası hizmet ticareti, Liberalizasyon, Mukayeseli Üstünlükler, Bilgiye Dayalı Hizmetler, Geleneksel Hizmetler, İnşaat, Bilgi-İşlem ve Ofis Arkası Hizmetler, Ulaştırma, Turizm, Finansal Hizmetler, Bankacılık, Sigortacılık.

GİRİŞ

Her ekonomi açısından stratejik nitelik taşıyan ana ve alt sektörler vardır. Ülkeler, söz konusu sektörlerle özel önem vermekte ve bunlarda uzmanlaşarak gerek ulusal gerekse uluslararası ticaretteki payını artırmaya çalışmaktadır.

Sektörlerin stratejik nitelikte olması, ülkelerdeki üstünlüklere bağlıdır. Sahip olunan maliyet avantajları sayesinde söz konusu sektörlerde yüksek hacimlerde üretim mümkün olur ve böylece ticarî payın artışı gerçekleşir. Mukayeseli Üstünlükler Teorisi'ne göre; bir ülke mal üretiminde, sahip olduğu nispi maliyet avantajına bağlı olarak uzmanlaşmaya gittiği takdirde, uluslararası ticaret yapabilmekte ve söz konusu üstünlüklerine bağlı olarak, ticarî pay elde edebilmektedir. Mal üretimine yönelik bu Teori'nin, hizmetlere de uyarlanması mümkündür. Buradan hareketle, bir ülkenin, sahip olduğu üstünlükler sayesinde hizmet ticaretinde de pay elde edebileceği ve bunları kullanma derecesine bağlı olarak ticarî payını artırabileceği belirtilebilir.

Bu çalışmada, ülkemizin -sahip olduğu mukayeseli üstünlükler çerçevesinde- uluslararası arenada stratejik nitelik taşıyan sektörlerine dikkat çekilmekte ve içinde buldukları olumsuz şartlar dolayısıyla bu niteliği taşımayan sektörlerine yönelik incelemelerde bulunmaktadır. Bu kapsamda finans ve sigorta hizmetleri değerlendirilmeye tâbi tutulmaktadır.

1.TÜRKİYE'NİN STRATEJİK NİTELİKLİ HİZMET ALT SEKTÖRLERİ

Her ülkenin mallarda olduğu gibi hizmetlerde de mukayeseli üstünlük kaynakları farklılık sergileyebilir. Bunda; tarihî, tabii, beşerî ve benzeri birtakım faktörlerin etkisi olmaktadır.

Hizmet sektöründeki mukayeseli üstünlükler konusunda farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Mukayeseli üstünlükleri "faktörel" ve "kurumsal" olmak üzere iki kategoride ele alan bir sınıflandırmada şunlara yer verilmektedir:¹

Faktörel Üstünlükler:

Know-how ve kabiliyet donanımı; yüksek teknoloji de dahil olmak üzere sabit sermaye vb. fizikî alt yapı hacmi; bilgi sermayesi, yani işlenmiş ve işlenmemiş bilgi stoku ile teknolojik yenilikleri uygulayabilme kabiliyeti,

¹ Murray Gibbs, Michiko Hayashi, "Sectoral Issues and the Multilateral Framework for Trade in Services:An Overview", **Trade in Services:Sectoral Issues**, Geneva, UNCTAD/ITP/26, 1990, p.8.

Kurumsal Üstünlükler:

Üretimde ölçek ekonomileri ve know-how oluşturulabilmesi için geniş bir iç piyasanın varlığı; ölçek ekonomilerine bağlı olarak ihtisas ekonomileri; özel know-how ve bilgi birikimi; bu tür ölçek ekonomilerini önleme veya daha da geliştirmeye yönelik kamu düzenlemeleri.

Ülkelerin hizmet ticaretindeki rekabetçiliklerinin bu faktörlerle ilgili gelişimlerini sağladıkları dereceye kadar devam edeceği üzerinde durulmaktadır. Ülkemiz de hizmet ticareti açısından birtakım mukayeseli üstünlüklere sahiptir. Bu çerçevede; beşerî sermaye, bilgi birikimi, teknolojik alt yapı, kabiliyet donanımı vb. üstünlükleri olup, özellikle bazı sektörlerde önemli potansiyel taşımaktadır. Böylece ülke olarak uluslararası hizmet ticaretindeki payımızı artırmamıza imkân sağlayacak birtakım hizmet alt sektörlerimiz mevcuttur.

Ülkelerin sahip olduğu mukayeseli üstünlüklerinden hareketle stratejik nitelik taşıyan sektörlerinin tespitinde kullanılacak bazı sınıflandırmalar vardır. Bu çalışmada kullanılan sınıflandırmaya göre hizmetler; teknoloji içeriklerine göre iki grupta ele alınmaktadır. Görüleceği üzere, ilk grupta daha yüksek seviyede beşerî sermayeye ihtiyaç duyulurken, ikinci grupta ise daha basit metotların kullanımı söz konusu olmaktadır.²

Bu sınıflar ve bunlarda yer alan hizmet sektörleri şu şekildedir:

a) Bilgiye Dayalı Hizmet Alt Sektörleri:

Mimarlık-Mühendislik, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri, Bilgi-İşlem ve Ofis Arkası Hizmetler, Danışmanlık ve Meslekî Hizmetler, Finansal Hizmetler, Sigortacılık Hizmetleri, Telekomünikasyon Hizmetleri

b) Geleneksel Hizmet Alt Sektörleri:

Ulaştırma Hizmetleri, Turizm Hizmetleri.

Bu ve benzeri sınıflandırmalar baz alınarak her ülke kendi kaynaklarına göre sektörel tespitlerde bulunabilir. Bu çerçevede Türkiye ile ilgili şu tespitlerde bulunmak mümkündür: “Bilgiye dayalı hizmetler” kapsamında şu sektörlerde mukayeseli üstünlüklere sahip olduğumuz ifade edilebilir:

- Mimarlık-Mühendislik, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri,
- Bilgi-İşlem ve Ofis Arkası Hizmetler.

“Geleneksel hizmetler” kapsamında ise şu sektörlerde mukayeseli üstünlüklere sahip olduğumuz ifade edilebilir:

² Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat-Teori, Politika ve Uygulama**, 15.baskı, İstanbul, Güzem Yayınları, 2003, s.790-791.

- Ulaştırma Hizmetleri,
- Turizm Hizmetleri.

Türkiye'nin, "Mimarlık-Mühendislik, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri", "Bilgi-İşlem ve Ofis Arkası Hizmetler", "Ulaştırma Hizmetleri" ve "Turizm Hizmetleri" ile ilgili avantajını rakamlar bazında da ortaya koymak mümkündür. Bu çerçevede, söz konusu dört alt sektör hizmet ihracat meblağlarının, toplam hizmet ihracat meblağındaki payı incelendiğinde, sahip olunan avantajla ilgili önemli bir ipucu elde edilmesi mümkün hâle gelmektedir. Bu amaçla, 2001 meblağlarına bakılabilir: Merkez Bankası ödemeler dengesi ve DİE hizmet istatistiklerine göre, Türkiye'nin 2001 yılı toplam hizmet ihracat meblağı 16.030 milyon dolardır. İnşaat, bilgisayar ve ilgili, ulaştırma ve turizm hizmetlerinin ihracat meblağları ise sırasıyla 654, 9,4³, 2.854 ve 8.090 milyon dolardır. Bunların toplam hizmet ihracat meblağındaki payı %72'ye tekabül etmektedir. Bu meblağlar, yıllar itibariyle artış göstermiştir. Dolayısıyla, gerekli önemin verilmesi hâlinde uluslararası hizmet ticaretindeki payımız açısından, bu sektörlerin katkısının giderek artacağını ifade etmek mümkündür.

Türkiye'nin uluslararası hizmet ticaretindeki payını artırma açısından potansiyel taşıdığı sektörlerle dikkat çekildi. Bu stratejik nitelikli hizmetler yanında, henüz benzer niteliğe sahip olamayan sektörler de vardır. Esasında sahip olunan üstünlükler çerçevesinde belli ölçüde de olsa söz konusu sektörlerde başarılar elde edilmiştir, ancak iç içe buldukları yapısal sorunlar dolayısıyla sağlıklı bir gelişim sergileyememişlerdir. Burada, mevcut yapılarıyla Türkiye açısından stratejik nitelik taşımadıkları düşünülen sektörlerle yer verilmektedir. Bu kapsamda finansal hizmetler ve sigortacılık hizmetleri ele alınmaktadır.

2.FİNANSAL HİZMETLER

GATS(General Agreement on Trade in Services : Hizmet Ticareti genel Anlaşması)'ın ekinde yer alan ve özelliği olan bazı sektörlerde alınan kararlar çerçevesinde, ülkemizde finansal hizmetlere ilişkin durum şu şekildedir:⁴

Marakeş'te Nihaî Senet'in imzalanması aşamasında, finansal hizmetler alanında ülkemizin taahhüt listesi geniş çerçeveli tutulmuştur. Aynı zamanda aktif bir OECD üyesi olan ülkemizin finans sektöründeki gelişmişlik ve rekabet edebilme seviyesi, WTO (World Trade Organization : Dünya Ticaret Örgütü) bünyesindeki müzakereler sırasında da kendini belli

³ Bilgisayar ve İlgili Hizmetlerin 2001 yılı ihracat meblağı, DİE istatistiklerinden alınmış olup TL bazındadır. Bu hizmetlerin 2001 yılı ihracat meblağı, 11.618.231 milyon TL'dir. Bu ise 9,4 milyon dolara tekabül etmektedir. Hesaplama, 2001 yılı ortalama dolar kuru dikkate alınmış olup, 1.239.230 TL'dir.

⁴ HM, "Türkiye ve GATS", Ankara, <http://www.hazine.gov.tr>, 25.11.2004.

etmiştir. Finansal Hizmetlerle ilgili müzakere süreci 31 Aralık 1997 tarihinde nihayete ermiş, ülke teklifleri Beşinci Protokol'e bağlanmış ve Türkiye bu Protokol'ü 22 Eylül 1998 tarihinde imzalamıştır.

Malî (finansal) sektör kapsamında, sermaye piyasası hizmetlerinden faydalanma konusunda, yabancılara yönelik direkt olarak bir engelleme söz konusu değildir. Bununla beraber mevzuatımızda, yabancılardan ülkemiz sermaye piyasasına hizmet sunucusu olarak girmesinde bazı kanunî sınırlamalar bulunmaktadır. Bu sınırlamalar, bazı izin ve kayda alma şartlarından oluşmaktadır. Getirilen izin ve kayda alma şartları, yerli ve yabancı ayrımı yapılmaksızın herkese eşit uygulanmaktadır. Dolayısıyla, sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunacak kurumların, yerli olsun yabancı olsun, SPK(Sermaye Piyasası Kurulu)'dan izin alması gerekmektedir. Sermaye piyasasına ilişkin AB uygulaması ise biraz farklılık arz etmektedir. AB düzenlemeleri çerçevesinde, AB'de bankalar, her türlü sermaye piyasası faaliyetinde bulunabiliyor iken, Türkiye'de bu faaliyetleri yerine getirebilmeleri için aracı kuruma sahip olmaları ve bu vasıta ile işlem yapmaları mümkün olabilmektedir. Menkul kıymetler borsasında işlem yapacak üyelerin de SPK'dan izin alması gerekmektedir. Borsa üyeleri temsilcilerinin ve yardımcılarının TC vatandaşı olma mecburiyeti de söz konusudur.⁵

Türkiye, esasında, finansal hizmetler açısından belli ölçüde alt yapıya sahip konumdadır. Gerek teknolojik alt yapısı, gerekse sahip olduğu yetişmiş beşerî sermayesi, finansal hizmetlerle ilgili bu iddiada bulunmaya imkân tanımaktadır. Ancak, bu avantajlar dışındaki faktörler, söz konusu hizmetlerde rekabet imkânımızı olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla uluslararası arenada finansal hizmetlerde net mukayeseli üstünlüklere sahip olamadığımız sonucuna varmak mümkündür. Bu hizmetlerle ilgili ihracat ve ithalât meblağları da bu iddiayı teyit etmektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Finansal Hizmet İhracatındaki ve İthalâtındaki Gelişmeler (1992-2004) (Milyon \$)

<i>Yıllar</i>	<i>Gelir</i>	<i>Gider</i>
1992	122	405
1993	124	410
1994	99	358
1995	151	425
1996	293	484
1997	313	603
1998	478	590
1999	319	631
2000	368	671

⁵ Ekrem Keskin, "Hizmetlerin Serbestleştirilmesi", **Rapor** (Türkiye Kanadı Rapor Taslağı), AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi 10.Toplantısı, İzmir, 07.07.2000, s.7.

2001	331	722
2002	221	621
2003	291	374
2004 (Ocak-Ekim)	226	296

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri,
<http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 03.01.2005.

Finansal hizmet ihracat geliri, 1994 hariç olmak üzere, 1992-1998 döneminde artış göstermiştir. 1994 yılındaki ihracat geliri düşüşü, “5 Nisan Kararları”nın alınmasına sebep olan finansal krizle izah edilebilir. 1999 itibariyle ise istikrarsız bir gelişim yaşanmış ve özellikle krizin yoğun döneminde (1999-2002) önemli ölçüde ihracat geliri düşüşü meydana gelmiştir. Bununla beraber, belirtilmelidir ki finansal hizmet ihracat geliri, ithalât giderinin daima altında gerçekleşmiştir. Bu da finansal hizmetlerde mukayeseli üstünlüğümüzün yeterli seviyede olmadığını önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Finans sektörünün en önemli unsurlarından biri olan bankacılık kesimi, ülkemizde de önemli bir paya sahip bulunmaktadır. Sahip olduğu beşerî kaynak ve teknolojik alt yapı üstünlüğüne rağmen, iç içe bulunduğu sorunlar, gelişimi önünde önemli birer engel niteliğindedir. Özellikle son dönemlerde meydana gelen olumsuz gelişmeler, bankacılık kesiminin uluslararası alanda rekabet edebilir bir yapıdan önemli ölçüde uzaklaşmasına yol açmıştır.

Ülkemizde bankacılık sektörü, bir süredir, Cumhuriyet tarihinin en zor dönemini yaşamaktadır. Yaşanan kriz sürecinde, sektörde büyük boyutlu olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Olumsuzlukların giderilmesi ve sorunun tüm ekonomiyi daha derinden etkilememesi için bazı tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), 20 civarında bankanın yönetimine el koymuş ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamına almıştır. Bu bankaların, başta yapısal olmak üzere çeşitli problemleri mevcuttur. Devredilen bankalar ve bunların dışında kalan diğer yerli bankalar, malî yapılarını alt üst eden faiz/kur/likidite riski ile karşı karşıya kalmıştır. 2000-2001 döneminde yaşanan krizler, bankaların varlıklarının önemli bir kısmını oluşturan Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) değerlerini düşürmüş, 7500'lerle ifade edilen faiz oranları ile bankalar tarafından piyasadan para talep edilmiş ve/veya döviz borçları olan bankalar, sabit kurdan dalgalı kura geçilmesi nedeniyle bir gün sonra farkıyla döviz borçları için %40 fazla ödeme mecburiyetiyle karşılaşmıştır. Bu durum, 06.09.2001 tarihi itibariyle %100'lere kadar çıkararak sürmüştür. Bunun sonucunda kârlılık gerilemiş veya negatif olmuş, bazı

bankaların sermayeleri büyük ölçüde erimiş ve de bankalar kredi verme fonksiyonlarını yerine getiremez olmuştur.⁶

Sistemde sorunların giderilmesine yönelik çok önemli adımlar atılmış ve birtakım düzenlemeler yapılmış olmakla beraber, olumsuzlukların tamamen ortadan kalktığını ifade etmek güçtür. Bankacılık kesiminde mevcut olan sorunlardan bir kısmı şöyle sıralanabilir:⁷

- Yeni Bankalar Kanunu ve BDDK ile önemli ölçüde mesafe kat edildiyse de henüz tam manasıyla rahat bir sürece girildiğinden bahsedilemez. Zaten denetim, gözetim ve eğitim süreci devam etmektedir.
- Türkiye’de bankalar, temel bankacılık faaliyetlerinden ziyade faizde, vadede ve kurda piyasa riski alarak yaptığı kamu kağıdı alış verişinden, döviz ve bankalar arası işlemlerden kâr elde etmiştir. Bankaların faaliyet dışı kârlarının azaldığı ifade edilebilir ancak henüz tam manasıyla temel bankacılık çizgisine geldikleri belirtilemez. Bununla beraber dönüşüm süreci devam etmektedir.
- Yerli bankalar, malî sistemin sağlığından da kaynaklanan optimum olmayan büyüklükleri ve operasyon masraflarının yüksekliği dolayısıyla yabancı bankalar karşısında zayıf bir rekabet gücüne sahiptir. Yabancı banka sayısı arttıkça bu rekabet dengesizliği daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.
- Yerli bankalar, üçlü denetim ve aktiflerinin yeniden değerlendirme operasyonu neticesinde bile bankacılık için önemli olan “serbest sermaye” konusunda ciddi sorunlarla iç içedir.

“The Banker” dergisinin, 2001 itibariyle “Avrupa’nın En Büyük 300 Bankası” sıralamasında ülkemizden sekiz banka yer almıştır. Bu bankalardan ilk üçüne ilişkin sermaye ve aktif mevcudu bilgileri şu şekildedir:

- Ziraat Bankası:
2 milyar 50 milyon dolarlık sermayesi ile 68.sırada,
20 milyar 36 milyon dolarlık aktifi mevcudu ile 104.sırada.
- İş Bankası:
1 milyar 396 milyon dolarlık sermayesi ile 92.sırada,
11,3 milyar dolarlık aktif mevcudu ile 144.sırada.
- Akbank:
1 milyar 290 milyon dolarlık sermayesi ile 95.sırada,
11 milyar 759 milyon dolarlık aktif mevcudu ile 139.sırada.

⁶ Mehmet Behzat Ekinci, Faik Çelik, “Türkiye’de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği ve Stratejik Bir Yaklaşım”, **Active**, Sayı:23, Mart-Nisan 2002, s.14. (http://www.akademiktisat.net/makaleler/turk_bank_kriz.htm)

⁷ Yavuz Canevi, “1863’ten 2002’ye ABD Bankacılığı ve Türk Bankacılığı”, **Dünya**, 8 Temmuz 2002, s.9.

Buna karşılık sermaye gücü açısından HSBC Holdings, 35 milyar 74 milyon dolar ile lider konumunda iken; Credit Agricole Groupe, 28,8 milyar dolar ile ikinci; Deutsche Bank ise 21,8 milyar dolar ile üçüncü sıradadır. Toplam aktif mevcudu açısından ise Deutsche Bank, 809,2 milyar dolar ile ilk sırada yer almaktadır.⁸

Bankacılık kesimimizdeki temel sorunlardan biri ölçekle ilgilidir. Bahsi geçen araştırma verilerinde de ortaya çıktığı gibi, ülkemiz bankalarının sahip olduğu sermayeleri ve aktif mevcutları son derece düşüktür. Sıralamaya giren bankalarımızdan ilk üçünün sermayeleri toplamı 5 milyar dolar civarında iken, üçüncü olan Deutsche Bank'ın tek başına sermayesi 22 milyar dolar civarındadır. Dahası, aynı bankanın toplam aktif mevcudu 810 milyar dolar civarında iken, sıralamaya giren bankalarımızdan ilk üçünün toplam aktif mevcudu ise sadece 43 milyar dolar civarında olup, kabaca hesapla bu bankanın aktif mevcudunun %5'ine tekabül etmektedir. Bankalarımızın ölçek sorunu, sağlam zeminde faaliyette bulunmalarını da engellemektedir.

Bir ekonomide faaliyetlerin akıcı ve sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için, gerekli fonları yerinde ve zamanında sunan bir finansal kesimin varlığı şarttır. Bu kapsamda bankacılık kesimi hayati önemi haiz bir konumda bulunmaktadır. Ancak ülkemizde bu kesim, birçok sorunla iç içedir. Bankalar, öncelikle iç piyasanın, bu çerçevede reel kesimin faaliyetlerini kolaylaştıracak finansal kaynağı uygun şartlarda sağlayabilecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Müteakiben, sahip olunan beşerî sermaye, bilgi birikimi ve teknolojik alt yapı ile uluslararası alanda faaliyete hazır hâle getirilmelidir. Her türlü olumsuzluğa rağmen, sahip olunan potansiyelle bu ilerlemenin kaydedilmesi imkânsız değildir.

3. SİGORTACILIK HİZMETLERİ

Mevcut durumu itibarıyla incelendiğinde, sigortacılık taahhüt listemiz, yüksek derecede liberal bir seviyededir. Sigortacılık mevzuatında, pazara giriş şartları bakımından yabancılar aleyhine ayrımcı uygulamalar bulunmamakta, yerlilere ve yabancılara eşit muamele prensibi gözetilmektedir. Sektörün liberal niteliği, hem olumlu hem de olumsuz sonuçları barındırmaktadır. Mesela, Türkiye-AB arasında hizmetlerin serbest dolaşımı ile; rekabetin, ürün kalitesinin ve ürün çeşitliliğinin artması, AB ülkelerinde uygulanmakta olan farklı sigorta türlerinin Türkiye'de uygulamaya konulması, tüketici haklarının artması ve yerli şirketlerin dışa açılımının kolaylaşması gibi olumlu gelişmeler beklenmektedir. Öte taraftan,

⁸ "Avrupa'nın 300 Büyük Bankası Listesinde 8 Türk Bankası Var", **Dünya**, 18 Ekim 2002, s.7.

gelişmiş ve ileri bir sigortacılık tekniğine sahip AB sigorta sektörünün, iç rekabeti ve özellikle şirketlerin malî durumunu olumsuz yönde etkileyebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.⁹

Belli ölçüde mukayeseli üstünlüğe sahip olmakla beraber, sorunları dolayısıyla uluslararası hizmet ticaretinde önemli ölçüde pay elde etmemize imkân sağlayamayacağını düşündüğümüz sektörlerden bir diğeri de sigortacılıktır. Nitekim ülkemizde, sektörün ürettiği prim tutarı uluslararası arenada rekabet edebilecek seviyede değildir.

Tablo 2: Sigortacılık Sektöründe Ülkeler İtibariyle Toplam Prim Üretimi (1999)

Sıra	Ülke	Toplam Prim Üretimi		
		Primler (Milyon \$)	Pay (%)	Büyüme (Reel) (%)
1	ABD	795.188	34,2	8,0
2	Japonya	494.885	21,3	9,2
3	İngiltere	204.893	8,8	13,2
10	Hollanda	37.985	1,6	2,6
20	Finlandiya	11.430	0,5	9,4
30	Lüksemburg	5.724	0,2	1,8
38	Şili	2.448	0,1	2,0
39	TÜRKİYE	2.318	0,1	10,2
40	Endonezya	1.981	0,1	71,8
50	Suudi Arabistan	781	0,0	-1,5
60	Dominik	331	0,0	22,1
70	Ekvator	204	0,0	-22,1
80	Libya	159	0,0	-25,7
84	Umman	108	0,0	0,9

Kaynak: Sigortacılık Genel Müdürlüğü, <http://www.sigortacilik.gov.tr>, 01.01.2005.
(SIGMA-Swiss Re-9/2000.)

Dünyada, 1999 yılı itibariyle 84 ülkenin sigortacılık sektörü toplam prim tutarı dikkate alınarak yapılan sınıflandırmada, Türkiye ortalarda yer almaktadır. Ülkemiz, 2,3 milyar dolar civarındaki toplam prim tutarıyla 34. ülke konumunda olup dünya toplam prim üretiminde %0 1'lik paya sahiptir. Reel büyüme hızı %10 civarında olmakla beraber, bu yıl itibariyle gerileme sürecine girmiştir. Özellikle deprem sonrası olmak üzere kriz döneminde belirgin bir düşüş trendi sergilendiği ifade edilebilir.

Sektörün 2003 yılı başı itibariyle ekonomide sahip olduğu paya ilişkin veriler şu şekilde sıralanabilir:¹⁰

- Faaliyette bulunan şirket sayısı 65'tir.

⁹ Ekrem Keskin, "Hizmetlerin Serbestleştirilmesi", **Rapor** (Türkiye Kanadı Rapor Taslağı), AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi 10.Toplantısı, İzmir, 07.07.2000, s.6.

¹⁰ "10 Yıla Yakın Süredir Yasasız Olan Sektörde Denetim ve Düzenleme Sorunu Yaşanıyor", **Sigorta**, Dünya Eki, 19 Aralık 2002, s.1.

- Üretilen toplam prim 2,6 katrilyon TL'dir.
- Toplam hasar ödemesi 1,6 katrilyon TL'dir.
- Faaliyette bulunan şirketlerin toplam aktif toplamı 4,3 katrilyon TL'dir.
- Teknik kâr meblağı 201,6 trilyon TL'dir.
- İstihdam edilen kişi sayısı 12.529 kişidir.
- Üretimin GSYİH'ye oranı %1,42'dir.
- Portföyün iç borç stokuna oranı %1,41'dir.
- Satılan poliçe sayısı 17.332.000 adettir.
- Şirketlere bağlı acente sayısı 15.632'dir.

Verilerden de anlaşılacağı üzere, ülkemizde sigortacılık sektörü çok önemli büyüklüklere sahip bulunmamaktadır. Toplam aktif büyüklüğü 4,5 katrilyon TL civarında olan sektör, son birkaç yıldır önemli sıkıntılarla karşılaşmıştır. Öncelikle 1999 yılında meydana gelen deprem felaketleri, ardından ülke olarak yaşanan ekonomik kriz süreci, diğer birçok sektörde olduğu gibi sigortacılık sektöründe de ciddi tahribata yol açmıştır. Bu süreçte; bazı şirketler iflas etmiş, bir kısmı ise birleşme yoluna gitmiştir. Malî açıdan zor duruma düşen bazı şirketlere ise Hazine Müsteşarlığı'nca el konulmuş, bunların bir kısmı tasfiye sürecine girmiş bir kısmı ise gözetim altında faaliyetlerine devam etmiştir. Dolayısıyla genel itibariyle, sigortacılık sektörünün mevcut yapısıyla uluslararası alanda rekabet edebilme potansiyeline sahip olamayacağı belirtilebilir.

2004 yılı verilerine bakıldığında sigortacılık sektörünün içinde bulunduğu olumsuz şartlara ilişkin bazı ipuçları daha net bir şekilde görülebilmektedir. Sektörün 2004 yılı ilk yarısı itibariyle durumu şöyledir:¹¹

- Toplam 47 sigorta şirketi faaliyette bulunmaktadır. Bunların 40'ı özel, 2'si kamu şirketi, 5'i Türkiye'de kurulu yabancı şirket statüsündedir.
- Şirketlerin 9'u hayat, 11'i emeklilik, 15'i hayat dışı, 12'si ise karma sigortacılık faaliyetinde bulunmaktadır.
- 15 şirketin faaliyeti durdurulmuş ve bu şirketlerden 5'i de iflas etmiştir.
- Kurulu üç reasürans şirketi olmakla beraber, bunlardan biri prim üretimini durdurduğundan, faal reasürans şirket sayısı ikidir ve her ikisi de aynı sermaye grubuna aittir.
- Prim üretimi açısından, sektördeki en büyük 10 şirketin payı%63,8'dir.

¹¹ Sigortacılık Genel Müdürlüğü, <http://www.sigortacilik.gov.tr>, 01.01.2005.

- Sektördeki en büyük 10 şirket; toplam aktiflerin %63,6'sına, toplam öz kaynakların %69,9'una sahiptir. Bu büyük şirketlerden bazıları aynı sermaye grubuna ait bulunmaktadır.

Sektöre rekabet yapısının kazandırılabilmesi için bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu çerçevede, sektörün karşı karşıya bulunduğu olumsuzluklar giderilmelidir. Sigortacılık sektörünün sahip olduğu sorunların başında gelenlerinden biri, mevzuat alt yapısına ilişkindir. Sektörün sağlıklı bir hukukî alt yapıya kavuşturulmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Nitekim, gerek Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği ve gerekse Hazine Müsteşarlığı tarafından “Sigortacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı” hazırlanmıştır. Her ikisi arasında birtakım farklılıklar olmakla beraber, sektörün bir kanuna kavuşması amacına yönelik olmaları itibariyle büyük önem arz etmektedirler. Sektörün sağlıklı bir hukukî alt yapıya sahip olmayışı, beraberinde birtakım ciddi sorunları da getirmektedir. Bunlardan bir kısmı şöyle sıralanabilir:¹²

- Yeterli denetim yapılamamaktadır.
- Hazine Müsteşarlığı, kanunî boşluk sebebiyle denetim yetkisini kullanarak müeyyide uygulayamamaktadır.
- Malî durumu kötüleşen şirketlere el konulamamaktadır.
- Hasar ödemesini yapan ve yapmayan şirketler aynı değerlendirmelere tâbi tutulmaktadır.
- Haksız rekabet yaşanmakta, buna yönelik tedbir alınamamaktadır.
- Zarar edercesine fiyat indirimlerine gidilmekte, bu durum engellenememektedir.
- Mevcut yasanın maddelerinde ihtiyarî iptal taleplerinde bulunulabilmekte ve menfaatlere uygun düzenlemelere gidilebilmektedir.
- Tüketici hakları korunamamaktadır.
- Güven kaybı söz konusu olmakta ve bu da sektörü olumsuz etkilemektedir.
- Sektör, malî piyasalarda faal bir role sahip olamamaktadır. Yeterli büyüklüğe erişilerek ekonomiye fon oluşturulamamaktadır.

Sıralanan tüm olumsuz gelişmelere rağmen belirtmelidir ki sektör, rekabet edebilir bir yapıya kavuşma potansiyeline sahiptir. Söz konusu sorunlarına yönelik alınacak tedbirler, sektörü içinde bulunduğu olumsuzluklardan kurtaracağı gibi, uluslararası rekabete de hazır hâle getirecektir.

¹² “10 Yıla Yakın Süredir Yasasız Olan Sektörde Denetim ve Düzenleme Sorunu Yaşanıyor”, **Sigorta**, Dünya Eki, 19 Aralık 2002, s.1.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Her ülkenin, uluslararası bazda faaliyette bulunabilecek ana ve alt sektörleri vardır. Bunların tespitinde dikkate alınan en önemli ölçüt, sahip olunan mukayeseli üstünlüklerdir. Ülkeler, söz konusu üstünlüklerini dikkate alarak stratejik nitelikli ana ve alt sektörlerini tespit eder ve bunlarda yoğunlaşarak uluslararası ticarî payını artırmaya çalışır.

Ülkemizin de sektörlerle ilişkin; bilgi birikimi, beşerî sermaye, uygun teknolojik yapı ve fizikî alt yapı gibi mukayeseli üstünlükleri mevcuttur. Bu çerçevede bazı sektörlerde maliyet avantajlarımız vardır. Söz konusu avantajlardan hareketle gerçekleştirilen faaliyetlerle uluslararası arenada belli ölçüde yere sahip olduğumuz ifade edilebilir. Ancak kimi sektörlerde bunu söylemek mümkün değildir. Nitekim banka ve sigorta hizmetleri bunlar arasında belirtilebilir.

Bankacılık ve sigortacılık sektörlerinde birtakım ciddi sıkıntılar mevcuttur. Her ne kadar beşerî sermaye, teknolojik alt yapı ve benzeri mukayeseli üstünlüklerimiz olsa da, bu sektörler köklü bazı yapısal sorunlarla iç içedir. Özellikle yaşanan uzun süreli kriz dönemlerinde, uluslararası arenada bunlardan uygun biçimde faydalanılması mümkün olmamıştır. Netice itibarıyla, bu açıdan her iki sektör de rekabetçiliğini büyük ölçüde yitirmiştir.

Son ekonomik krizin zorlu devrelerini atlatma sürecindeyiz. Sağlam bir ekonomik yapıya ulaşılmasına çalışılmakta ve bu çerçevede sektörlerle yönelik rehabilite edici ciddi tedbirlere müracaat edilmektedir. Özellikle hukukî alt yapı olmak üzere, sektörleri rekabetçi yapıya kavuşturacak tedbirlere ağırlık verilmektedir. Şu an olmasa bile, hedeflenen ekonomik yapıya ulaşılması hâlinde, gerek bankacılık gerekse sigortacılık sektörlerinde uluslararası alanda faaliyette bulunularak ülke olarak ticari payımızın artırılması mümkün hâle gelecektir.

Dr. Mehmet Behzat Ekinci.

<http://www.akademiktisat.net>, Editör

mbekinci@akademiktisat.net

Yrd. Doç Dr. Faik Çelik

Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö. İ. Uzunyol MYO.

cfaik@hotmail.com

KAYNAKLAR:

Ekinci, Mehmet Behzat, Çelik, Faik, "Türkiye'de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği ve Stratejik Bir Yaklaşım", **Active**, Sayı:23, Mart-Nisan 2002, s.14-20. (http://www.akademiktisat.net/makaleler/turk_bank_kriz.htm)

Gibbs, Murray, Hayashi, Michiko, "Sectoral Issues and the Multilateral Framework for Trade in Services:An Overview", **Trade in Services:Sectoral Issues**, Geneva, UNCTAD/ITP/26, 1990.

HM, "Türkiye ve GATS", Ankara, <http://www.hazine.gov.tr>, 25.11.2004.

HM-Sigorta Denetleme Kurulu Başkanlığı, **2003 Yılı Türkiye'de Sigorta ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor**, <http://www.hazine.gov.tr/sigortacilik.htm>, 01.01.2005.

Keskin, Ekrem, "Hizmetlerin Serbestleştirilmesi", **Rapor** (Türkiye Kanadı Rapor Taslağı), AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi 10.Toplantısı, İzmir, 07.07.2000.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat-Teori, Politika ve Uygulama**, 15.baskı, İstanbul, Güzem Yayınları, 2003.

Sigortacılık Genel Müdürlüğü, <http://www.sigortacilik.gov.tr>, 01.01.2005.

TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri, <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 03.01.2005.

Yavuz Canevi, "1863'ten 2002'ye ABD Bankacılığı ve Türk Bankacılığı", **Dünya**, 8 Temmuz 2002, s.9.

"Avrupa'nın 300 Büyük Bankası Listesinde 8 Türk Bankası Var", **Dünya**, 18 Ekim 2002, s.7.

"10 Yıla Yakın Süredir Yasasız Olan Sektörde Denetim ve Düzenleme Sorunu Yaşanıyor", **Sigorta**, Dünya Eki, 19 Aralık 2002, s.1.